

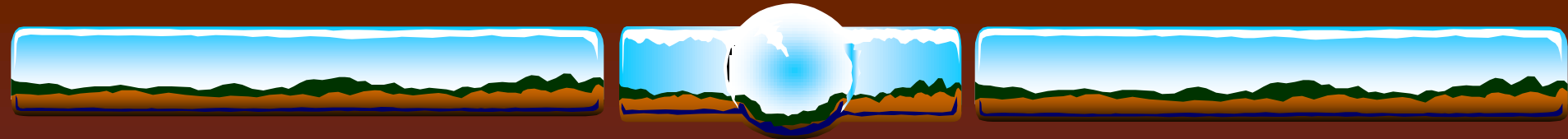
SYNONYMA

Dagmar Strejčková

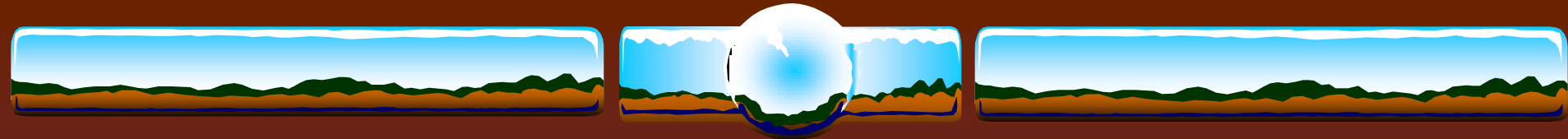

Synonyma

- ❖ Polysémii a homonymii odhalíme při postupu od slova k označované skutečnosti (k denotátu) – v přístupu sémaziologickém
- ❖ Postup od skutečnosti (denotátu) k pojmenování – přístup onomaziologický – synonymie
- ❖ Příčinou vzniku synonymity – denotát můžeme pojmenovat znovu podle jiného znaku, který se jeví jako příznačný (př. chyba – kaz)

- ❖ Základním znakem – společná pojmenovávací funkce
- ❖ Shodné denotativní významy
- ❖ Závazná příslušnost k jednomu slovnímu druhu
- ❖ V konotativních složkách se mohou synonyma lišit
- ❖ synonymní vztahy se netýkají pouze základních jednotek, ale i víceslovných pojmenování (*př. liják – silný déšť, skot – hovězí dobytek, závěť – poslední vůle*)
- ❖ Jde o vztahy sémantické - synonymita se netýká celých lexémů, např. všech významů polysémných slov, ale jen jejich jednotlivých významů, **sémémů** (*př. uzel – ranec, uzel – suk x ranec – suk*)

- ❖ Konfrontace významů slov – přesným kritériem je záměna v kontextu (*př. tát – slézat, zrát – žloutnout*) – jestliže záměna není možná, slova nejsou synonymní
- ❖ Odlišení od variant – za synonyma nepovažujeme:
 - ❖ hláskové varianty (*př. polévka – polívka*),
 - ❖ mluvnické varianty rodové (*př. brambor – brambora*)
 - ❖ Specifické – slovotvorné varianty (*strniště – strnisko*)

❖ TAUTONYMA

- ❖ synonyma nářeční nebo slangová – pouze z hlediska národního jazyka
- ❖ Shodná pojmenování různých jazykových útvarů – za synonyma je nepovažujeme
- ❖ Př. *kámen* – *šutrák*, *náledí* – *ledovice*, *oči* – *světla*, *špičáky* – *kelce*

❖ EKVIVALENTY

- ❖ Shodná pojmenování různojazyčná
- ❖ Mimo synonymitu
- ❖ Př. *tužka* – *rus. karandaš*, *něm. Bleistift*, *angl. Pencil*

Tautonymum – lexikálně sémantická paralelnost
vnitrojazyková x ekvivalent - mezijazyková

Definice:

- ❖ Synonyma jsou pojmenovávající jednotky slovní i víceslovné, které se různí formou, ale shodují významem a jsou kontextově zaměnitelné. Mohou se lišit dalšími významovými znaky a příznaky slohovými, expresivními a možnostmi užití. Shoda v denotaci je vždy podmínkou, shoda v konotaci ne. Protože označují tutéž skutečnost, musí být stejného slovního druhu.

Klasifikace synonym

❖ 1. SYNONYMA PODLE ROZSAHU

❖ A. Úplná neboli absolutní synonyma

- ❖ Shodná ve všech příznacích, v denotaci i v konotaci a distribuci
- ❖ Je možné je ve všech kontextech zaměnit
- ❖ tvořena slovy domácími (př. *hezký – pěkný, děvče – dívka, kouř – dým*)
- ❖ Slova domácí s přejatými (př. *jazykověda – lingvistika, krevet – hematit, nerost – minerál, tuha – grafit, čedič – bazalt*)
- ❖ Kalky (př. *dvojhláska – diftong, životopis – biografie, podstata – substance*)
- ❖ Přejatá slova (př. *denotát – referent – signifié, epos – epopej*)
- ❖ Vlastní jména (*Holandsko – Nizozemí, Etiopie – Habeš, Thajsko – Siam*)

❖ B. Částečná synonyma

❖ 1. Synonyma ideografická

- ❖ Liší se z části v denotaci a v distribuci
- ❖ Nejsou ve všech kontextech zaměnitelná
- ❖ U některých – zesílení, zeslabení významu – intenzifikační:
 - ❖ Gradace (*př. bít – rvát, volat – křičet, velký – obrovský*)
 - ❖ Zeslabení (*př. slábnout – tichnout – zanikat*)

❖ 2. Synonyma stylistická

- ❖ Liší se stylistickými příznaky
- ❖ Tvoří je slova neutrální a příznaková nebo příznaková mezi sebou
- ❖ *Př. mluvit – praviti, pole – role, krajíc – skýva, naříkat – lkát (neutr. – knižní)*
- ❖ *Př. moc – převelice (hov. – kniž.)*

❖ 3. Synonyma expresivní

- ❖ Příznaky citové kvality
- ❖ *Př. spát – hajat, chlapec – kluk, pes – hafan, zajíc – ušák, slepice – pipka*
- ❖ Pojmenování eufemistická: *zemřít – zesnout, skonat*
- ❖ Pojmenování dysfemistická: *jíst – žrát, pít – chlastat*

❖4. Synonyma dobová

- ❖ Představují k neutrálním pojmenováním pojmenování archaická
- ❖ Př. *nýbrž* – *anobrž*, *protože* – *anžto*

❖5. Synonyma frekvenční

- ❖ Liší se četostí výskytu
- ❖ Př. *přírodní* – *naturální*, *paprsek* – *prokmit*, *táti* – *jihnouti*, *pohraničí* – *pomezí*

❖ 2. SYNONYMA PODLE SLOVNĚDRUHOVÉ PŘÍSLUŠNOSTI

- ❖ **A. Podstatná jména** – synonymní ve všech obsahových skupinách
- ❖ Jména osob – př. *chlapec – hoch, drvoštěp – dřevař, horník – havíř, žena – manželka, děvče - dívka*
- ❖ Jména zvířat – př. *medvěd – brtník, kobyla – klisna*
- ❖ Jména konkrétních předmětů – př. *podnos – táč, držadlo – rukojeť, ruka – paže, deska - prkno*
- ❖ Jména abstrakt, dějů – př. *lov – hon, opereta – zpěvohra, bitka - boj*
- ❖ Pojmenování vlastností – př. *teplota – horečka, krása – nádhera, nemoc - choroba*

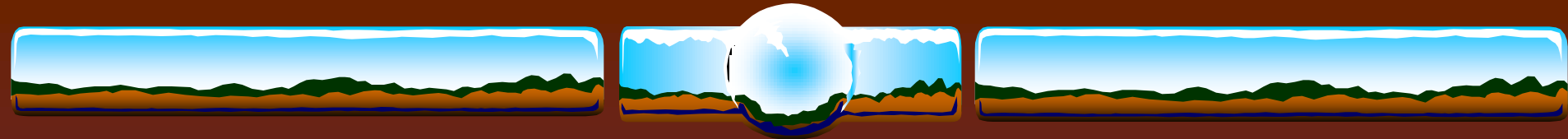

❖ B. Přídavná jména

- ❖ Jakostní – př. *bílý* – *bělostný* – *sněhový* – *sněhobílý* – *alabastrový* - *křídový*
- ❖ Vztahová a přivlastňovací – tehdy, jsou-li synonymní jejich základová synonyma - př. *mužský* – *chlapský*, *přátelský* – *kamarádský*, *otcův* – *tatínkův*

❖ C. Příslovce

- ❖ Př. *tu* – *zde* – *tady*, *brzy* – *záhy*, *pomalou* – *zvolna* – *mírně*, *velmi* – *značně*, *potom* - *pak*

❖ D. Slovesa

❖ Př. *dělat – pracovat – konat – činit, vidět – hledět – pozorovat – zřít – dívat se – koukat*

❖ E. Předložky

❖ Př. *okolo – kolem, mimo – kromě, vedle – u, v - na*

❖ F. Citoslovce

❖ Př. *ach – ouvej – ouha, hola – hej, br - fuj*

❖ **G. Spojky a částice**

❖ Př. a – také, ale – avšak – však, ačkoli – i když – třebaže – přestože

❖ **H. Zájmena**

❖ Př. který – jenž, nikdo – žádný

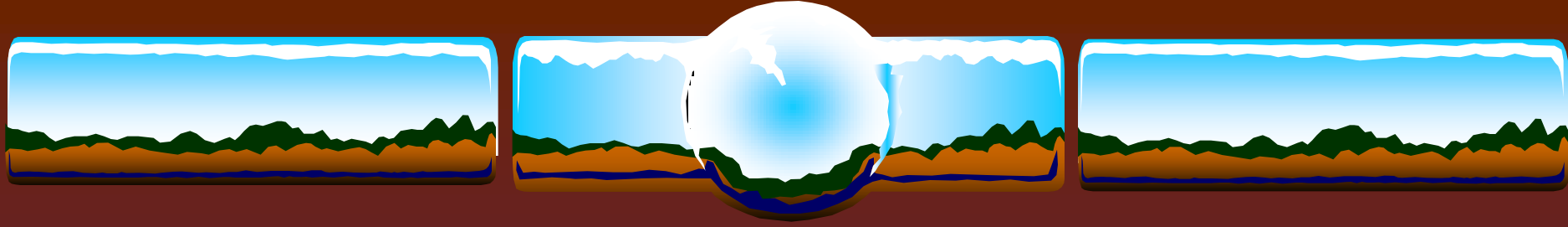
❖ **CH. Číslovky**

❖ Př. *jedna – raz* (při počítání), *málo – několik - pár*

❖ 3. Synonyma podle struktur pojmenování

- ❖ K pojmenování jednoslovnému je synonymum víceslovné
- ❖ Př. *ofsajd – postavení mimo hru, češtinář – učitel češtiny, čeština – český jazyk*
- ❖ Rozložené analytické popisy: př. *železničář – zaměstnanec železnic, spěchat – jít rychle*
- ❖ Frazeologická synonyma: př. *problém – tvrdý oříšek, všude – na každém kroku, jasný – nabíledni, převráceně – vzhůru nohama, zchudnout – přijít na mizinu, vydržet – zatnout zuby*

Děkuji za pozornost